

## MATERIALS DE LECTURA DE MILL: AUTOBIOGRAFIA

Ramon Alcoberro

**La Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès compta amb una important biblioteca patrimonial, especialment rica en fons del segle 19. Al llarg de l'any 2010 vaig revisar els textos patrimonials, val a dir, anteriors al 1939, que posseeix l'entitat sobre aquest filòsof. Aquestes fitxes es van incorporar posteriorment al Projecte Almirall que impulsa la Biblioteca. Val a dir que tots els textos que s'hi troben són en francès o en castellà.**

### Descripció de l'obra

John Stuart Mill (Londres 1806-Avinyó, 1873), és el cap de fila de la filosofia utilitarista al llarg de l'època victoriana, i específicament inicia l'«utilitarisme de la regla», que a diferència de l'utilitarisme «dels actes» del seu mestre Bentham suposa que per tal de jutjar la bondat o maldat d'un fet no cal analitzar cadascuna de les accions humanes en concret, sinó el valor més o menys universals de les tesis que es propugnen. Un acte serà, doncs, moral en la mesura que procura la més gran felicitat o benestar per al més gran nombre, no tan sols en el moment present sinó també com a guia d l'acció futura. La utilitat d'una regla no es pot mesurar, doncs, tan sols en el moment present sinó en la mesura que ofereix una guia per a l'acció futura. Les regles morals tenen, en la teoria de Mill, un valor intrínsec i especialment la llibertat ha de ser considerada la guia fonamental de l'acció humana i del progrés social en la mesura que crea més diversitat i, per tant, augmenta les possibilitats de viure una vida social més rica, amb més opcions personals i, en conseqüència, més interessant.

John Stuart Mill va escriure una **Autobiografia** (1873) molt significativa que és un dels textos literaris més interessants per tal d'endinsar-se en la sentimentalitat pròpia de societat victoriana. En aquest llibre, per exemple, no fa cap esment de la seva mare (Harriet Burrow Mill) ni de cap dels seus germans, mentre que el personatge fonamental de la seva educació és el seu pare, el filòsof, historiador, economista i psicòleg James Mill (1773-1836). James Mill fou amic i deixeble de Jeremy Bentham (1748-1832), el patriarca de l'utilitarisme britànic, amb qui es relacionà a partir de 1808. Va tenir nou fills i va escriure centenars d'articles per tal de difondre el pensament utilitarista. Treballava a la Companyia de les Índies Orientals i va escriure la monumental **Història de l'Índia Britànica**, el seu llibre més significatiu, però també uns **Elements d'Economia política** (1821) i un dels primers llibres de psicologia associacionista moderna: **Anàlisi dels fenòmens de la ment humana** (1829).

No es pot descartar que un dels temes de fons del pensament de John Stuart Mill, la seva profunda anàlisi de la significació de la llibertat, estigui vinculat molt profundament al problema de la governació de l'imperi britànic que fou objecte d'estudi per part dels primers economistes i sociòlegs britànics en el període de les guerres napoleòniques. Bentham, amic de Simón Bolívar i un dels inspiradors intel·lectuals de la Constitució de Cadis, s'autodefinia com a «liberal» usant el mot en la seva forma castellana, que ell va incorporar al vocabulari polític i coneixia bé la situació política espanyola. John Mill, com Bentham i com els anomenats «filòsofs radicals» reformistes de l'època era un republicà de conviccions molt profundes i considerava, a més, que la causa de la decadència de l'imperi espanyol, havia estat la taxativa imposició de la llengua castellana i de la religió catòlica als indis americans. Aquest fet, a més d'haver estat del tot opressiu per a la població indígena, provocà la desintegració de les xarxes socials i la desestructuració social de les colònies espanyoles, de manera que des d'un punt de vista utilitari resultava

altament contraproductiu fins i tot per a la pròpia metròpoli. Evitar que els errors en la governació de l'imperi espanyol es repetissin en l'administració colonial anglesa és un dels dissenys més profunds dels radicals anglesos de l'època.

El jove John Stuart Mill fou educat pel seu pare i per Bentham com a futur líder del republicanisme i de l'utilitarisme anglès. Aplicant les teories pedagògiques d'Helvetius i els principis de la psicologia associacionista, a partir dels tres anys i sota la guia paterna, el nen començà a aprendre el grec clàssic i, segons que ell mateix explica a ***l'Autobiografia***, als vuit anys ja havia llegit Esop, Heròdot, Xenofont, els textos socràtics i les ***Vides*** de Diògenes Laerci. Dels vuit als dotze anys va aprendre llatí, que ell mateix ensenyava als seus germans més petits, i llegí a més la ***Ilíada***, ***l'Odissea***, tot Tucídides, tot Salusti i en general els clàssics. L'únic que va aprendre amb un professor foren les matemàtiques. Amb tot, però, com ell mateix feu constar a ***l'Autobiografia***: «el meu pare mai no va permetre que el que jo aprenia degenerés en un simple exercici memorístic. No tan sols s'esforçava en què la comprensió acompanyés a cada pas el que anava aprenent, sinó que procurava que en el possible ho precedís. Mai no em donava la solució en aquells problemes que jo mateix podia resoldre fins haver exhaurit els mitjans de fer-ho per mi mateix» (***Autobiografia***, trad. esp. Alianza Ed., Madrid, 1986, p.55).

Als catorze anys Mill viatjà a França durant un any, convidat per Samuel Bentham, germà de Jeremy, i a Montpeller va seguir cursos de química, zoologia i filosofia de la ciència a la Universitat d'aquesta ciutat. També a París durant aquest viatge s'hostatjà a casa de l'economista Jean-Baptiste Say i va conèixer Saint-Simon que aleshores encara no havia fundat la seva filosofia ni la seva religió. D'aquesta manera en l'educació de Mill es fonien els principis de l'utilitarisme i l'empirisme britànic amb el liberalisme continental.

Entre 1822 i 1823 Mill va fundar un grup de joves que es reunien cada quinze dies per llegir assaigs i comentar temes socials i polítics. L'anomenà «Societat Utilitària» a partir d'una novel·la del clergue escocès John Galt (1779-1839) que recomanava als joves abandonar l'Evangeli per tal de «convertir-se en utilitaris». El màxim nombre de membres que aconseguí grup fou una desena i es va dissoldre el 1826 però les idees elaborades en aquest període les mantingué al llarg de tota la seva vida.

L'any 1823 començà a treballar a la Companyia de les Índies Orientals per recomanació paterna i va arribar a ser-ne un dels directius més importants. Aquell mateix any participà com a redactor a la fundació de la ***Westminster Review*** finançada per Bentham on criticà la Constitució britànica per elitista i reivindicà el govern representatiu i la llibertat d'expressió, fet que marcà la distància cada cop més gran entre els utilitaristes i el partit *whig*.

Als vint anys, però, el jove Mill caigué en una profunda depressió nerviosa que descriu a la seva ***Autobiografia***. Acostumat a reprimir els seus sentiments i a considerar el càlcul com a única font de coneixement veritable, la crisi de la seva maduració sexual fou brutal. Ell mateix explica que fins la lectura de les ***Memòries d'un pare per a la instrucció dels seus fills*** de Jean-François Marmontel l'hivern de 1826-1827 no va poder plorar. El conreu dels sentiments interiors serà, des d'aleshores, un contrapès fonamental del seu sistema utilitarista. La utilitat no es pot mesurar, com pensaven Bentham i el seu pare, tan sols des d'un punt de vista social o objectivista, sinó que ha d'estar vinculada a la felicitat personal a la vida interior, més en consonància amb el romanticisme. Poetes com Wordsworth i Coleridge (els *laquistes*) li permeten superar el racionalisme il·lustrat valorant la sensibilitat i alhora ser fidel a una profunda sentimentalitat popular. Diferenciar entre el poder de les circumstàncies i el fatalisme del determinisme benthamita serà el tema del capítol sobre «Llibertat i necessitat» del seu ***Sistema de lògica***

**inductiva i deductiva.** Significativament, un dels seus millors amics fou el filòsof idealista Carlyle amb qui, d'altra banda, discrepava radicalment en temes filosòfics.

Amb vint-i-cinc anys l'any 1830 va conèixer Harriet Taylor, que aleshores en tenia vint-i-tres i estava casada amb John Taylor un dels seus amics personals. Només s'hi va casar més de vint anys més tard (1851) quan ella fou vídua, però protagonitzaren dins una extrema reserva un dels trios més curiosos del període victorià. La petja de Harriet, molt més radical en política i protofeminista, és absolutament central en l'obra de Mill i, de fet, tots els seus llibres foren escrits pràcticament a quatre mans. Harriet és decisiva en el pas de Mill cap el que s'anomenà el «socialisme qualificat» que pretenia superar els problemes que planteja una democràcia pura (entre altres el tradicionalisme i el pes dels tòpics en les masses i en la classe mitjana que ell detestava profundament). La lectura de **La democràcia a Amèrica** (1835) del seu amic Alexis de Tocqueville, que va llegir tot just publicada, el va convèncer dels perills inherents a una democràcia entesa com a «dictadura de la majoria» que ell s'esforçà a impedir. Com a director des de 1834 de la refundada **London and Westminster Review** va ser inspirador d'un Partit Radical que fracassà l'any 1840. Mill, amb Harriet, propugnaven un utilitarisme social que veu en la ciència el fonament de la transformació social.

La petja de Comte és també bàsica en l'ús que fa Mill de la inducció i en l'aplicació de l'estadística com a eina de govern, però se'n separà d'una manera clara en rebutjar el «despotisme espiritual» del pensador francès amb qui finalment va interrompre fins i tot el contacte epistolar. Mill reivindicà sempre la llibertat i el valor de la individualitat contra qualsevol temptació d'organicisme o d'enginyeria social amb ingredients despòtics. Els seus llibres més significatius des del punt de vista acadèmic: **Sistema de lògica inductiva i deductiva** i especialment els **Principis d'economia política** (1848), mostren l'evolució del seu pensament. Mentre a la primera edició d'aquest darrer text criticava el socialisme, en les edicions posteriors aquesta posició es modificà substancialment. La gran fam d'Irlanda (hivern de 1846-1847) que fou rebuda amb una absoluta insensibilitat a Anglaterra ajudà també a radicalitzar-lo.

La mort de Harriet a Avinyó l'any 1858, després de poc més de set anys de matrimoni, marcà profundament Mill. Per estar prop de la tomba de la seva estimada comprà una casa a aquesta ciutat, on va viure amb la seva filla Helen, i publicà les seves tres obres de més èxit popular: **Sobre la llibertat, L'Utilitarisme** (1861) i **La submissió de les dones** (1869). També l'any 1865 publicà una crítica de Comte: **Auguste Comte i el positivisme** que no havia elaborat amb anterioritat perquè les idees de Comte no eren prou conegudes a Gran Bretanya. Participà també amb diversos articles en la lluita contra l'esclavatge i l'any 1865 fou diputat al Parlament, on s'havia pogut presentar com a candidat anteriorment per ser funcionari públic. Allí va defensar activament el dret de vot femení, els drets dels irlandesos, però no va poder renovar l'escó. Retornat a la vida privada va escriure els Tres assaigs sobre la religió (pòstums) i va morir a Avinyó el 3 de maig de 1873. És enterrat al cementiri de Saint-Veran amb la seva esposa Harriet.

---

## La recepció de l'obra

Un dels casos més enigmàtics del pensament català de finals del segle XIX i principis del XX és la total i absoluta manca de petja del pensament de Mill en els pensadors i sociòlegs del període. L'utilitarisme victorià fou quasi totalment desconegut a Catalunya, a diferència de l'idealisme anglès, representat per Carlyle, central en el modernisme i en Salvat-Papasseit. Només d'una manera molt tangencial, en les seves crítiques al socialisme) se'n pot trobar alguna referència

sempre indirecta en les publicacions de Guillem Graell i Moles (1846-1927) secretari del Foment del Treball Nacional i bon coneixedor de l'obra de Jean-Baptiste Say i adversari ferreny de tot socialisme. L'any 1878, Joan-Baptista Orriols i Comas (1828-1921) defensà el proteccionisme en els debats a l'Ateneu Català però no hi ha referències concretes a Mill en la seva *Miscelania oratoria* (1894).

Gairebé tots els llibres que l'Ateneu posseeix de Mill són edicions datades pocs anys abans o després de la seva mort, cosa que indica que el ressò d'aquest fet arribà a la societat barcelonina amb amplitud. Però que tots els llibres de Mill a la biblioteca de l'Ateneu estiguin en francès i no en llengua original ja és significatiu d'un oblit que caldria estudiar amb més profunditat. El distanciament de Mill respecte de l'obra de Comte –influència central al positivisme català– i la seva posició favorable al vot femení quan alguns socialistes utòpics, com Proudhon n'eren ferrenyament contraris, o el mateix fet dels prejudicis lingüístics i fins i tot religiosos –molt evidents en els treballs dels homes del Foment Nacional– poden explicar en part aquest oblit.